

Науково-інформаційна діяльність бібліотек: до постановки питання

Проаналізовано основні тенденції розвитку науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек України. З'ясовано поняття "науково-інформаційна діяльність" у контексті сучасних інформаційних потреб освітянської галузі. Запропоновано заходи щодо подальшого розвитку науково-інформаційної діяльності освітянських книгозбірень.

У суспільстві XXI ст. вирішальним є значення освіти як індикатора рівня його цивілізації, механізму розвитку й підвищення інтелектуального потенціалу. Забезпечити інформаційні потреби освітянської галузі України покликані освітянські бібліотеки, які в рамках науково-інформаційної діяльності здійснюють збирання, аналіз, синтез, зберігання й поширення інформації з питань педагогіки, психології та освіти, систематизацію знань і формування на їх основі нових інформаційних матеріалів.

Метою статті є вибіркового аналіз науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек України.

Науково-інформаційна діяльність освітянських бібліотек має свої особливості, оскільки потребує від виконавців ґрунтовних знань не тільки в бібліотечно-інформаційній галузі, а й у сфері освіти. Зауважимо, що поняття "науково-інформаційна діяльність" на законодавчому рівні тлумачиться як сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку та поширенні [8; 11, с. 138; 18,

ст. 1]. Українські науковці І. В. Захарова та Л. Я. Філіпова зазначають, що науково-інформаційна діяльність – це соціально організований різновид наукової праці, що виконується в цілях підвищення ефективності досліджень і розробок та охоплює такі основні процеси, як збирання, аналітико-синтетична переробка, зберігання й пошук закріпленої в документах наукової інформації, а також надання (або поширення) цієї інформації ученим-дослідникам і фахівцям у відповідний час і зручній для них формі (у межах інформаційного забезпечення та інформаційного обслуговування) [9, с. 9]. Варто звернути увагу, що вони розглядають науково-інформаційну діяльність як соціально-організований різновид наукової праці та наголошують на можливості вибору будь-яких зручних для споживача форм поширення підготовленої інформації.

Головною метою науково-інформаційної діяльності є забезпечення потенційних інформаційних потреб лаконічною й кваліфікованою інформацією про нові знання, досвід і прогнози в різних сферах людської діяльності, а конкретними цілями є збирання наукових джерел інформації (документів), їх систематизація, аналіз і синтез, переробка, зберігання, пошук, відтво-

Тетяна
Лога,

завідувач сектору
науково-комплексного
обслуговування
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського

рення й розповсюдження наукової інформації [9, с. 11].

Науково-інформаційна діяльність як бібліотекознавчий напрям почала розвиватися в кінці XIX ст. у зв'язку з потребами науковців. У XX ст. науково-інформаційна діяльність виокремилася як наукова підсистема, а в більшості розвинених країн світу з'явилися національні або державні системи науково-технічної інформації.

В Україні науково-інформаційна діяльність набула особливого значення завдяки прийнятій в 1998 році Національній програмі інформатизації України [19]. На сучасному етапі в державі створюються умови для здобуття професійної освіти в галузі інформаційної діяльності в системі навчальних закладів відповідного напрямку (журналістика, статистика, бібліотечна й архівна справа, науково-інформаційна діяльність, інформатика, обчислювальна техніка тощо).

Ефективність науково-інформаційної діяльності визначається обсягами, швидкістю руху інформації та оперативністю її оброблення. Виділяють такі етапи науково-інформаційної діяльності:

- збирання джерел інформації;
- аналітико-синтетичне оброблення інформації;
- формування інформаційних масивів (баз даних);
- уведення інформаційних масивів і забезпечення їх зберігання;
- пошук інформації за запитами споживачів;
- репродукування документів;
- надання інформації споживачам [1, с. 13].

Проблемам науково-інформаційної діяльності бібліотечно-інформаційної системи НАН України присвячено публікації Т. Л. Кулаковської, яка зазначає, що на сучасному етапі оперативний доступ до наукових інформаційних ресурсів та інтенсивний обмін інформацією між ученими забезпечуються розвитком науково-інформаційної діяльності як складової науково-дослідної роботи й однієї з основних функцій, властивих бібліотечно-інформаційним установам [14,

с. 58]. Окремі напрями науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек України висвітлено в публікаціях фахівців Державної науково-педагогічної бібліотеки (ДНПБ) України ім. В. О. Сухомлинського, зокрема, П. І. Рогової [20; 21], С. М. Зозулі [10], Т. Ф. Букшиної [2; 3; 4], Л. О. Пономаренко [17].

Ключова роль в узагальненні та систематизації інформації про науково-інформаційну діяльність провідних освітянських бібліотек належить відділу наукового і прикладного бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Фахівці цього відділу (І. І. Хемчян, Л. О. Біла) щорічно формують "Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів освітянських бібліотек МОН України та НАПН України" (до 2014 року – "Зведений план науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України") [6, 7], із яким можна ознайомитися на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в розділі "Науково-методична діяльність". Довідник надсилається провідним освітянським бібліотекам України. Більшість із цих бібліотек висвітлюють науково-інформаційну діяльність на своїх порталах і сайтах. На порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в розділі "Науково-інформаційна діяльність" представлено "Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки" (починаючи з 2007 р.), нові надходження, інформаційно-виставкову діяльність, бібліографічну продукцію освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, реферативну інформацію, інформаційно-аналітичну продукцію, а також такі інформаційно-бібліографічні ресурси: "Видатні педагоги України та світу", "Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці та книгознавці України й світу", "Педагоги-новатори України".

На сайті Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки представлено розділи: "Інформаційна діяльність" (календар знаменних дат, книжково-журнальні виставки, віртуальні виставки, видатні педагоги України, сценарії, календар подій) та "Бібліографічна діяльність" (рекомендаційні списки літератури, бібліографічні покажчики, бібліографічні огляди, каталог виставок, реферування журналу "Педагогічна думка", медіаосвіта).

На сайті бібліотеки Харківського НПУ ім. Г. С. Сковороди в розділі "Інформаційно-бібліографічна робота" відображено такі рубрики, як Бюлетень "Періодика", Нові надходження, Реферати (реферування збірників наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, серія "Педагогіка і психологія"), Бібліографічні списки (повні тексти).

Сайт бібліотеки Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка в розділі "Ресурси бібліотеки" представляє віртуальні виставки, бібліографічні списки (повні тексти), бібліографічні покажчики (тільки обкладинка, назва та анотація без повного тексту); культурно-просвітницькі заходи.

Сайти окремих бібліотек містять лише кілька розділів (бібліографічні покажчики, віртуальні книжкові виставки та ін.). Вважаємо, що освітянським бібліотекам доцільно створити на сайтах розділ "Науково-інформаційна діяльність", у якому оприлюднювати результати науково-інформаційної діяльності.

На основі аналізу рубрик, представлених на сайтах провідних освітянських бібліотек, можна зробити висновок, що ці установи активно створюють бібліографічні покажчики та бібліографічні списки, які є продуктами традиційних для бібліотек видів науково-інформаційної діяльності. Кількість бібліотек, які розвивають реферативний та аналітичний напрями науково-інформаційної діяльності, є незначною. Однією з основних причин цього є відсутність висококваліфікованих фахівців із відповідним рівнем інформаційно-аналітичної освіти. Оскільки на сучасному етапі

пі розвитку інформаційного суспільства створення реферативної та аналітичної інформації набуває важливого значення для розвитку будь-якої науки, науковці в галузі бібліотекознавства пропонують ввести в систему підготовки бібліотечних працівників такі спеціалізації, як "аналітик-когнітолог", "аналітик-експерт", "бібліограф-аналітик" [12, с. 27].

Особливу увагу науковці приділяють одній із складових науково-інформаційної діяльності – інформаційно-аналітичній діяльності, визначаючи її як "системне отримання, аналіз та накопичення інформації з елементами прогнозування з питань, що стосуються діяльності установи" [9, с. 46]. У процесі організації інформаційно-аналітичної діяльності перед науковцями постають питання щодо правильності оформлення результатів досліджень шляхом створення науково-інформаційних документів, які класифікують за такими ознаками: глибина згортання інформації (сигнальна бібліографічна, реферативна та оглядова інформація), метод викладу інформації (документ-екстракт, перефразований, інтерпретований документ), форма фіксації інформації (рукописний, надрукований, машинозчитувальний документ) [16, с. 21].

Технологію та питання підготовки й оформлення інформаційно-аналітичних документів аналізує у статті В. М. Варенко, який зазначає, що "у сучасних умовах потреба у створенні інформаційно-аналітичних документів об'єктивно зростає, оскільки за їх допомогою формуються ефективні управлінські рішення" [5, с. 46]. Аналітичний напрям науково-інформаційної діяльності передбачає створення таких документів: аналітична записка, аналітичний звіт, оглядова записка, довідка, періодичний огляд подій (дайджест), інформаційна записка, аналітичний огляд, доповідь [5, с. 46–47]. Так, фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготували й оприлюднили на порталі такі матеріали²: "Аналітичний огляд реформ середньої освіти в Україні у 1991–2014 рр.", "Реалі-

зація державної політики у сфері надання освітніх послуг вищими навчальними закладами США (2014)", "Реформування системи вищої освіти України (1991–2014): аналітичний огляд", "Децентралізація надання освітніх послуг школами Фінляндії (2014)", "Тенденції надання освітніх послуг у контексті реформування вищої школи Республіки Білорусь поза межами Болонського процесу (2014)", "Реформування системи надання освітніх послуг: досвід Фінляндії (2014)", "Корпоративна культура у сфері надання освітніх послуг вищими навчальними закладами Російської Федерації (2013)" та ін.

Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека підготувала аналітичні огляди: "Звіт про діяльність бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів Львівської області", "Рекомендуємо прочитати: добірка інформаційно-методичних матеріалів" [5, с. 88]. Вищезазначені аналітичні матеріали висвітлюють розвиток освіти, педагогічної науки та бібліотечної справи як в Україні, так і за кордоном, і відіграють важливе значення у процесі реформування освітянської галузі України. Провідним освітянським бібліотекам слід запроваджувати у своїй діяльності створення аналітичних документів, обираючи теми, важливі для вищих навчальних закладів, у структурі яких вони знаходяться, або для управлінських структур певного регіону.

Інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських структур освітянської галузі, зокрема НАПН України, вивчала Л. О. Пономаренко, яка зробила висновок, що ця діяльність "передбачає комплекс теоретичних, науково-методичних та організаційних заходів: здійснення постійного інформаційного моніторингу з актуальних питань педагогіки й психології, вивчення інформаційних потреб управлінців та науковців освітянської галузі, створення науково обґрунтованої системи аналітичних документів різних жанрів; залучення експертів-науковців у сфері педагогіки" [17, с. 249]. У 2010 році фахів-

ці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготували Концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України [13], у якій запропоновано концептуальні рішення щодо ієрархічної структури системи інформаційно-аналітичного забезпечення освітянської галузі та інформаційної інфраструктури ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Однією з важливих складових науково-інформаційної діяльності є реферування документів. Проблеми формування реферативних ресурсів із питань педагогіки, психології, освіти шляхом інтеграції й налагодження кооперативної взаємодії та координації робіт з їх створення висвітлено в публікаціях Т. Ф. Букиної. Зокрема, вона зазначає, що в 2012 році у формуванні галузевого сегмента загальнодержавної реферативної БД "Україніка наукова" та її паперовому варіанті УРЖ "Джерело", крім ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, взяли участь 15 провідних освітянських бібліотек [4, с. 12]: Вінницького ДПУ ім. М. Коцюбинського, Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ "Криворізький НУ", Рівненського ДГУ, Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка, Української інженерно-педагогічної академії, Харківського НПУ ім. Г. С. Сковороди, Херсонського ДУ, Кам'янець-Подільського педагогічного університету ім. І. Огієнка, Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка, НПУ ім. М. П. Драгоманова, Київського університету ім. Б. Грінченка, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, Уманського державного педагогічного університету, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України. Бібліотеки здебільшого реферують видання, що створюються вищими навчальними закладами і науковими установами, у структурі яких вони функціонують. Автор публікації підкреслює необхідність активізації формування реферативних ресурсів шляхом залучення більшої

кількості провідних освітянських бібліотек до співпраці в корпоративній діяльності.

Створення електронних ресурсів як напрям науково-інформаційної діяльності набуває важливого значення в практиці освітянських бібліотек. У 2014 році тематичні віртуальні виставки та віртуальні виставки, присвячені окремим персоналіям, представили на своїх сайтах вісім освітянських бібліотек: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, КЗ ЛОР Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека, Бібліотека Вінницького ДПУ ім. Михайла Коцюбинського, Наукова бібліотека Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ "Криворізький НУ", Науково-технічна бібліотека РВНЗ "Кримський інженерно-педагогічний університет", Бібліотека Херсонського ДУ, Бібліотека Дрогобицького ДПУ ім. Івана Франка, Наукова бібліотека Чернігівського НПУ ім. Т. Г. Шевченка. Науковці зазначають, що "електронні бібліотечні виставки – це експозиція у мережі Інтернет за допомогою засобів веб-технологій, віртуальних образів спеціально підібраних та систематизованих творів друку, які репрезентуються віддаленим відвідувачам для ознайомлення та використання" [22, с. 29], а основною їх функцією є інформаційно-комунікативна. Деякі з освітянських бібліотек представляють електронні ресурси, що постійно поповнюються. Наприклад, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського систематично поповнює електрон-

ні ресурси "Видатні педагоги України та світу", "Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці та книгознавці України й світу", Бібліотека Вінницького ДПУ ім. Михайла Коцюбинського створює краєзнавчий веб-проект "Вінниччина в Інтернеті", Наукова бібліотека Української інженерно-педагогічної академії забезпечує поповнення електронного ресурсу "Інженерно-педагогічна освіта".

Підсумовуючи результати аналізу науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек, а також представлених на їхніх сайтах матеріалів, можна зробити висновок, що ці установи є більш активними у створенні вторинної продукції, яка відображає традиційні види бібліотечної роботи (бібліографічні огляди, бібліографічні списки, бібліографічні покажчики). Разом з тим недостатня увага приділяється таким видам науково-інформаційної роботи, як інформаційно-аналітичні огляди, аналітична інформація, реферативна інформація. Перспективи подальшого розвитку науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек полягають у підвищенні рівня кваліфікації працівників бібліотечно-інформаційної сфери, вивченні інформаційних потреб освітянської галузі, визначенні першочергових питань теорії й практики освіти, що потребують інформаційного супроводу, співпраці з науковцями в галузі освіти, систематичному оприлюдненні повнотекстових електронних версій продуктів інформа-

ційної діяльності на сайтах бібліотек.

Враховуючи викладене пропонуємо заходи щодо подальшого розвитку науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек:

- запровадження обов'язкових курсів підвищення кваліфікації працівників бібліотечно-інформаційної сфери;

- організація науково-методологічних семінарів із проблем науково-інформаційної діяльності для фахівців освітянських бібліотек на базі ДНПБ України ім. В. С. Сухомлинського;

- створення в освітянських бібліотеках інформаційно-аналітичних відділів, секторів (або запровадження в бібліотеці посади "бібліографа-аналітика");

- укладання угод між освітянськими бібліотеками та органами влади з питань освіти (МОН України, НАПН України, обласні й місцеві департаменти, управління освіти) щодо співпраці, визначення пріоритетних тем досліджень;

- створення на сайтах освітянських бібліотек розділу "Науково-інформаційна діяльність", в якому будуть оприлюднюватися результати науково-інформаційної діяльності цих установ (повнотекстові документи).

Реалізація запропонованих заходів щодо розвитку науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек сприятиме вдосконаленню системи науково-інформаційного забезпечення педагогічної освіти, науки і практики України.

Література

1. Артемонова, Н. О. Современные проблемы научно-информационного обеспечения разработок инноваций в медицине [Текст]/Н. О. Артемонова//Научно-информационное обеспечение научных исследований в медицине: материалы науч. семинара, берез. 1997 р., м. Київ/редкол.: А. Р. Уваренко та ін. – Київ, 1997. – С. 8–13.
2. Букшина, Т. Періодичні й продовжувані видання з питань педагогіки, психології та освіти педагогічних і класичних університетів України: стан кооперативного реферування [Текст]/Т. Букшина//Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 11. – С. 7–10. – Бібліогр.: 4 назви.
3. Букшина, Т. Стан відображення періодичних видань України з питань педагогіки, психології та освіти в УРЖ "Джерело" (1999–2009) [Текст]/Т. Ф. Букшина, Т. О. Судіна//Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 4. – С. 21–25. – Бібліогр.: 15 назв.
4. Букшина, Т. Ф. Відображення галузевої науково-реферативної інформації в УРЖ "Джерело": кооперативна взаємодія освітянських бібліотек [Текст]/Т. Ф. Букшина//Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 12. – С. 11–15.
5. Царенко, В. Методичний аспект створення інформаційно-аналітичних документів: аналіз, технології, проблеми [Текст]/В. Варенко//Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 3. – С. 46–48.
6. Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України у 2014 році [Електронний ресурс]/НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад.: Л. О. Біла, наук. ред. П. І. Рогова]. – Київ, 2014. – 107 с. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/810066670.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.07.2015.
7. Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів освітянських бібліотек МОН України та НАПН України у 2015 році [Електронний ресурс]/НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад.: І. І. Хемчян, Л. О. Біла, І. М. Щочкіна; наук. ред. Л. М. Заліток]. – Київ, 2015. – 104 с. – Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/748699296.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 03.07.2015.
8. ДСТУ 5034:2008. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять [Текст]. – Київ: Держстандарт України, 2008. – 43 с. (Державний стандарт України).
9. Захарова, І. В. Основи інформаційно-аналітичної діяльності [Текст]: навч. посіб./І. В. Захарова, Л. Я. Філіпова. – Київ: Центр учбової літератури, 2013. – 336 с.
10. Зозуля, С. М. Періодичні видання як результат інформаційно-аналітичної діяльності освітянських бібліотек України: сучасний стан та тенденції розвитку [Текст]/С. М. Зозуля//Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 2. – С. 17–21.
11. Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології [Текст]/НАПН України; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. – Київ: Нілан-ЛТД, 2012. – 283 с.
12. Кобелев, О. Інформаційна аналітика в організаційній структурі провідних бібліотек України [Текст] (за матеріалами аналізу сайтів)/О. Кобелев, Н. Чжен//Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 12. – С. 26–28.
13. Концептуальна модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України [Текст]/НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад. О. М. Яценко; наук. ред. П. І. Рогова; рец.: Ю. І. Артемов, Т. Ф. Букшина; літ. ред.: С. М. Зозуля, І. П. Білоцерківець]. – Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2010. – 28 с.
14. Кулаковская, Т. Л. Научно-информационная деятельность библиотечно-информационной системы НАН Украины: направления, проблемы, перспективы [Текст]/Т. Л. Кулаковская//Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. – Киев, 2005. – Вып. 3. – С. 53–64.
15. Кулаковська, Т. Л. Розвиток науково-інформаційної діяльності НАН України: пріоритети і перспективи [Текст]/Т. Л. Кулаковська//Бібл. вісн. – 2005. – № 3. – С. 17–26.
16. Лутовинова, В. І. Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації [Текст]: практич. посіб./В. І. Лутовинова; наук. ред. Г. М. Швецова-Водка; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ: Четверта хвиля, 2007. – 72 с.
17. Пономаренко, Л. О. Становлення та розвиток інформаційно-аналітичної діяльності в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського [Текст]/Л. О. Пономаренко//Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського/НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ: Пед. думка, 2010. – Вып. 2: Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 241–250.
18. Про науково-технічну інформацію [Текст]: Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322-XII//Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345. [Зміни і доповнення внесено згідно із Законами України: № 762-IV від 15.05.2003; № 1294-IV від 20.11.2003; № 2938-VI від 13.01.2011].
19. Про Національну програму інформатизації [Текст]: Закон України від 04.02.1998 № 74/98-ВР//Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27/28. – Ст. 181.
20. Рогова, П. Бібліотечно-інформаційне забезпечення педагогічної науки і освіти в контексті інформатизації [Текст]/П. Рогова//Директор шк., ліцею, гімназії. – 2012. – № 1. – С. 38–42.
21. Рогова, П. І. Інноваційна діяльність освітянських бібліотек в епоху цивілізаційних змін [Текст]/П. І. Рогова//Педагогіка і психологія. – 2011. – № 1. – С. 115–124. – Бібліогр.: 6 назв.
22. Туровська, Л. Електронна виставка як комунікаційна модель діяльності наукової бібліотеки [Текст]/Л. Туровська, І. Смоляр//Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 3. – С. 29–31.